

FIGURINE ANTROPOMORFE DIN LUT ÎN CULTURA VĂDASTRA

Dezvoltată pe baza culturii Dudești (Berciu 1961, 51; Nica 1976, 94-103), cultura Vădastra este cultura reprezentativă pentru zona de est și sud-est a Olteniei în epoca neoliticului mijlociu. Aria sa de răspândire nu se limitează, însă, la acest spațiu (Berciu 1966, 93-95), cuprinzând și zona de sud-est a Munteniei, precum și nord-estul Bulgariei. Se poate spune cu certitudine, însă, că în estul și sud-estul Olteniei, această cultură atinge un grad maxim de originalitate, asta poate și datorită contactelor strânse manifestate pe toată durata existenței sale cu, cultura Vinča - prin intermediul aspectelor de interferență Vinča-Dudești (Fiera, Verbicioara, Leu, Padea, Rast) (Nica 1970, 50) - dar și a contactelor foarte strânse cu, cultura Boian, cultură formată și ea pe un fond dudeștean în Cîmpia Munteniei (Comșa 1954, 361; Comșa 1955, 13-14) și contemporană, de altfel, în mare parte, cu cultura Vădastra.

Lucrarea de față își propune să abordeze problematica figurinelor antropomorfe din lut documentate până prezent în cultura Vădastra, întrucât, se cunosc nenumărate piese de acest gen, însă, numărul redus al studiilor care abordează această problematică¹, constituie un motiv serios pentru reluarea analizelor asupra acestei categorii de piese, care poate oferi noi date cu privire la viața spirituală a comunităților vădăstrene.

Înainte de a trece la studierea propriu-zisă a tipurilor de figurine documentate până în prezent, trebuie precizat faptul că, deși situația periodizării interne a culturii nu este încă pe deplin rezolvată - în sensul că există mai multe propuneri privind această periodizare² - vom folosi totuși periodizarea propusă de M. Nica, aceea de împărțire a culturii Vădastra în patru faze (I, II, III, IV), care coincide de altfel cu una din periodizările formulate și de D. Berciu (Berciu 1961, 51-55).

Așa cum am menționat anterior, cultura Vădastra a atins în cursul evoluției sale un înalt grad de dezvoltare, evidențiat între altele și de realizările din domeniul plasticii antropomorfe. Totodată bogăția și varietatea acestor reprezentări oferă indicii deosebit de importante cu privire la viața spirituală a acestor comunități, dar constituie și dovezi solide ale nivelului artistic ridicat de care au dat dovadă purtătorii acestei culturi.

În continuare vom încerca o tipologizare a reprezentărilor antropomorfe aparținând culturii Vădastra, pe baza datelor cunoscute până în prezent, cu mențiunea că această schemă tipologică poate fi susceptibilă de modificări în măsura în care vor apărea piese noi. De asemenea, mai precizăm că această schemă tipologică cuprinde, cu excepția reprezentărilor antropomorfe de pe ceramica vădăstreană, tipuri de figurine documentate foarte clar pentru a se putea face unele observații, atât în ceea ce privește maniera de execuție, destinația acestor reprezentări, precum și asemănările cu alte reprezentări ale culturilor învecinate și contemporane.

Primul tip de figurină pe care îl aducem în discuție și care constituie de altfel tipul comun atât pentru toate fazele culturii Vădastra, dar și al culturii Dudești (Nica 1976, 96-99, fig. 16, 17, 18), este tipul de figurină de formă plată, reprezentată în picioare, cu suport cilindric, puțin turtit și lărgit la bază, pentru a oferi o cât mai bună stabilitate (fig. 1). În ceea ce privește maniera de execuție, se remarcă schematismul, atât în redarea capului, cât și a expresiei feței și a brațelor. Capul este modelat în formă de coc, înclinat pe spate (fig. 1/1b-4b) în vreme ce prin simpla apăsare a lutului între degete se obține un nas proeminent, adânciturile rămase în urma acestei apăsări constituind fața figurinei (Nica 1980, 28). Brațele sunt realizate de asemenea schematic, ca două proeminențe prelungite lateral (fig. 1/4a, 5, 7a-7c, 9a-9c) sau uneori sub forma a două cioturi așezate pe lângă corp (fig. 1/3). Uneori brațele redată în lateral prezintă perforări (fig. 1/2a). Mai amintim faptul că o singură piesă face excepție în ceea ce privește brațele, în sensul că la acest exemplar se observă arcuirea lor pe corpul figurinei (fig. 1/1a-1b).

Steatopigia este în general moderată, însă nu lipsesc nici exemplarele a căror steatopigie este evidentă (fig. 1/6b, 8a-8c). În unele cazuri șoldurile sunt marcate printr-o ușoară reliefare, conturată de obicei printr-o incizie (fig. 1/2a-2b, 11a-11c). **Fecunditatea** este evidențiată printr-o proeminență ușor reliefată (fig. 1/2b, 9b, 11c), dar și de poziția arcuită a bustului întâlnită la majoritatea figurinelor

¹ Singurul studiu amplu, care se ocupă exclusiv de problematica plasticii antropomorfe a culturii Vădastra, până în prezent, este cel al lui M. Nica (*Oltenia*, II, 1980, p. 27-57).

² Vezi îndeosebi: Berciu 1961, 51-55; 1966, 96-97; Nica 1968, 51.

feminine, poziție caracteristică de altfel, femeilor aflate în perioada prenatală (fig. 1/2b, 3, 9b, 11c). În cadrul acestui tip de figurine întâlnim exemplare atât ornamentate cât și neornamentate, confecționate dintr-o pastă de lut de foarte bună calitate. Ornamentele sunt executate în tehnica inciziei și încrustației cu pastă albă (fig. 1/7a-c, 9a-c, 10a-c), iar între motivele decorative folosite frecvent se numără spirala și meandrul. Spirala incizată larg este motivul ornamental folosit cu precădere în zona inferioară a figurinei, marcând fesele și picioarele (fig. 1/10c-10a; fig. 2/1a-1c; fig. 3/2a-2c). Meandrul incizat fin, pe toată suprafața corpului, este motivul cel mai des folosit (fig. 1/ 7a, 7b, 9a-9c). Alte motive decorative folosite sunt: romburile (fig. 2/ 1a-1c), zig-zag-urile (fig. 1/ 8a-8c).

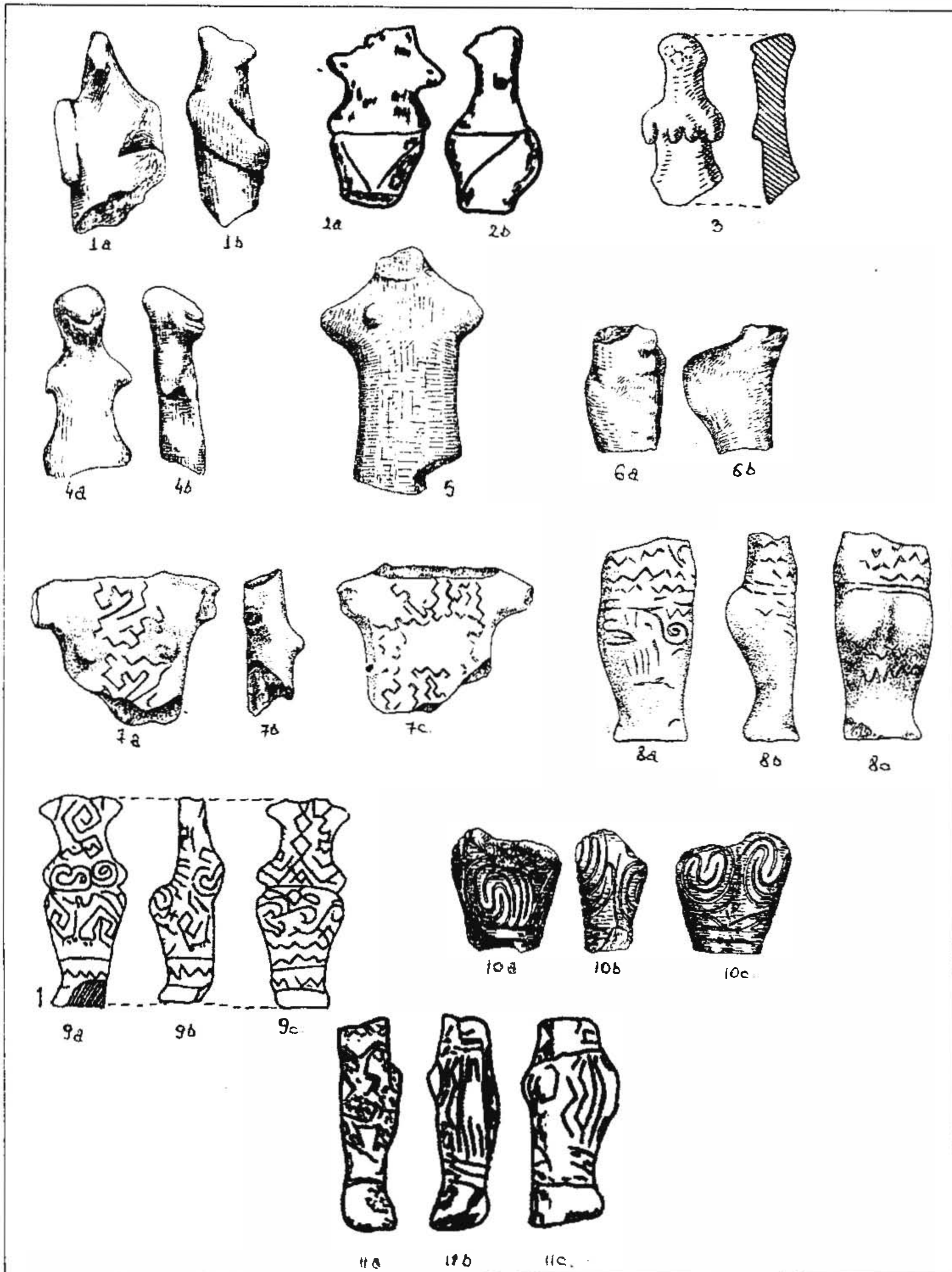

Fig. 1. Figurine de lut ars din faza Vădastra I (1, 2, 5, 6-11) și din faza Vădastra II (3, 4) (după Nica 1980).

De remarcat faptul că aceste motive decorative, executate în aceeași tehnică se regăsesc și pe ceramică. Cu siguranță, simbolismul acestor motive decorative este unul foarte puternic, fiind cunoscut atât de meșterii olari, cât și de membrii întregii comunități. De pildă spirala, motiv decorativ

ce reprezintă energia regenerativă, forță motrice a mișcării universale (Vasilescu 1993, 72). De asemenea, ca simbol al energiei și devenirii, ar fi legată de Zeița Regenerării, precum și de simbolul erotic al vulvei (Mazăre 1998, 17). Astfel, acest motiv decorativ folosit - cum am precizat anterior - în zona inferioară a figurinei, lasă loc la numeroase interpretări. Această modalitate de ornamentare se regăsește și la unele piese descoperite în așezările de la Berekecko și Bidbol din Bulgaria (Nica 1980, 34), care aparțin fazei Karanovo IV.

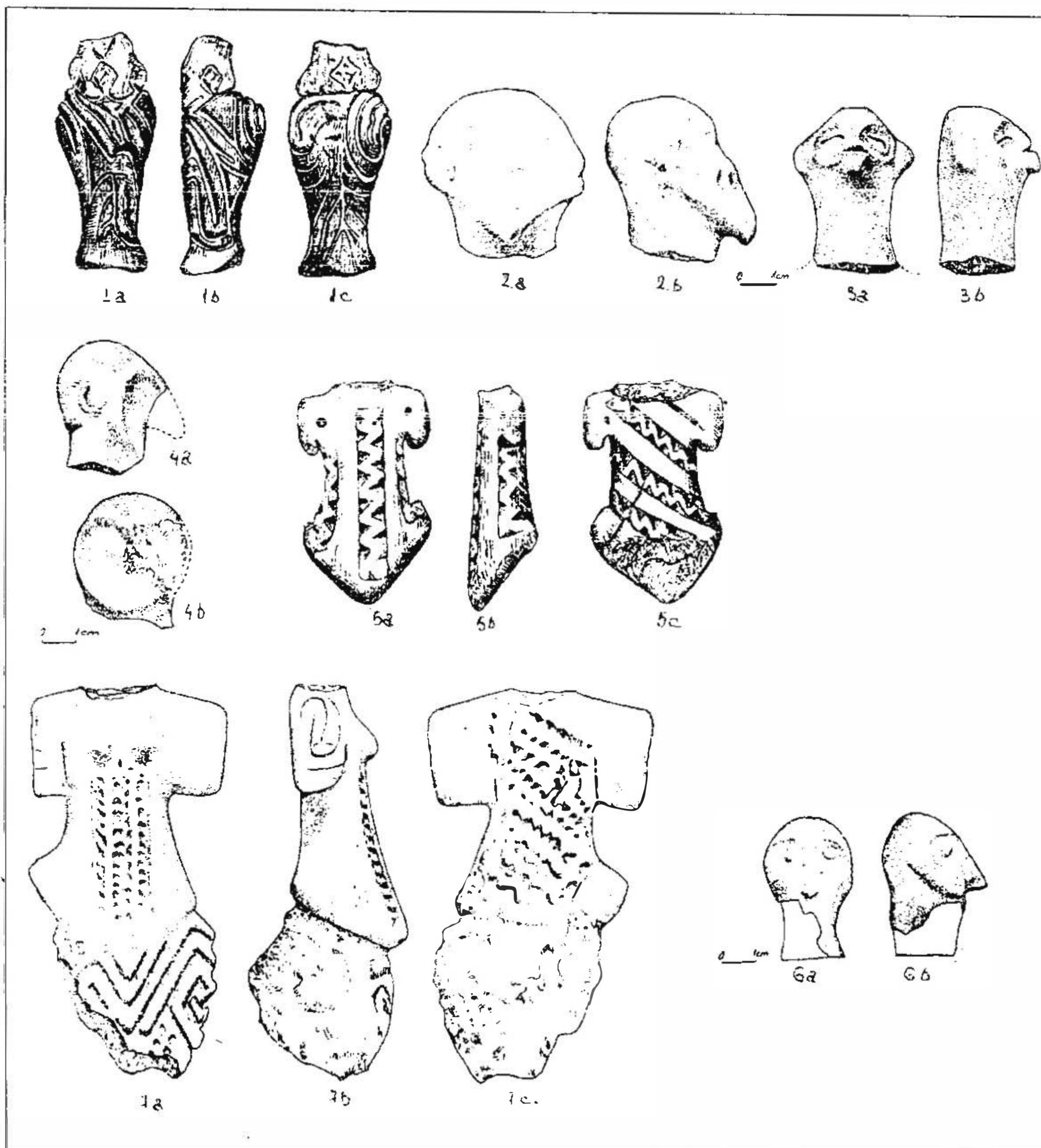

Fig. 2. Figurine de lut ars din faza Vădastra II (1-6) și din faza Vădastra IV (7) (după M. Nica)

La acest tip de figurine, discutat până în prezent, se remarcă din punct de vedere al execuției, tendința de redare cât mai fidelă a elementelor anatomice, îndeosebi către sfârșitul fazei I. Expresia feței devine mai realistă (fig. 1/ 4a-4b; fig. 2/3a-3b, 4a-4b, 6a-6b), însă și modelarea corpului se apropie de realitate (fig. 1/9a-9c). În faza a II-a apar, foarte probabil, datorită influențelor venite din mediul culturii Vinča, figurine a căror față este de formă rombică (fig. 2/3a-3b), nasul proeminent, iar ochii redați prin două incizii scurte și de obicei oblice. Tot începând cu faza a II-a, se înregistrează, în cadrul aceluiași tip, apariția unor figurine a căror față este rotundă (fig. 2/4a-4b), reprezentări atestate majoritatea așezărilor din fazele evoluate ale culturilor Karanovo sau ovală (fig. 2/6a-6b), nasul proeminent, iar ochii pastilați. Această ultimă modalitate de reprezentare ar putea fi considerată ca o creație originală a purtătorilor culturii Vădastra, însă nu trebuie omis faptul că aceste modalități de

reprezentare a capului și a expresiei feței sunt caracteristice și unor figurine descoperite în mediul culturii Karanovo și Vinča (Nica 1980, 34).

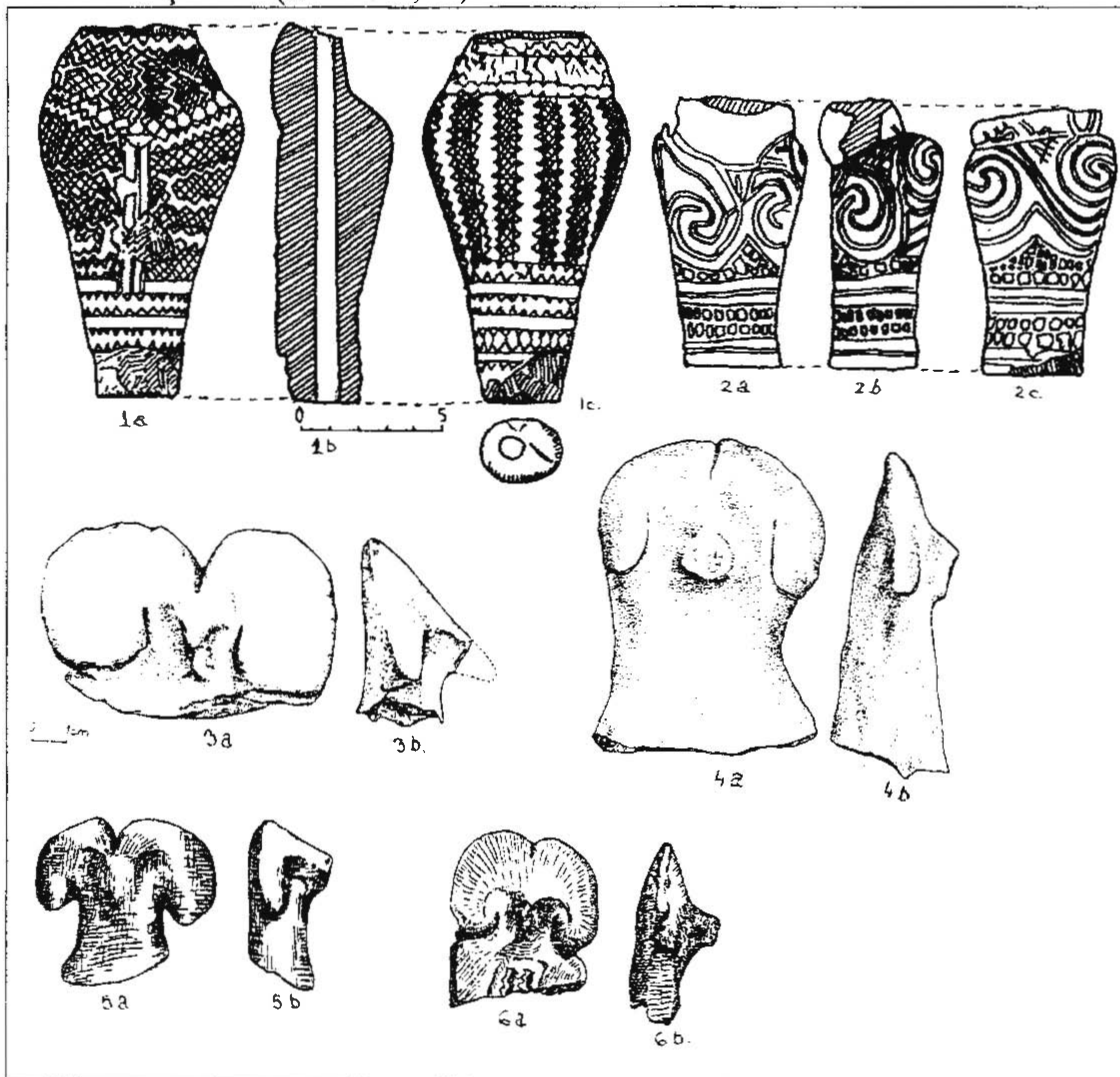

Fig. 3. Figurine de lut ars din faza Vădastra II (1-2 - după Comșa 1995; 5-6 - după M. Nica) și din faza Vădastra IV (3-4) (după M. Nica).

Tipul „en violon”.

Acest tip de figurine este unul dintre cele mai frecvente, începând cu faza a II-a a culturii Vădastra (fig. 2/ 7a-c). Majoritatea reprezentărilor care fac parte din acest tip sunt ornate. Motivele ornamentale folosite cel mai frecvent sunt: șirurile de linii în zigzag (fig. 3/5a-5c) sau romburile excizate adânc și încrustate cu pastă albă (Nica 1980, 40), care marchează întotdeauna spatele, pieptul și talia figurinelor. Un alt tip care își face apariția începând cu faza a II-a a culturii Vădastra, menținându-se și în fazele următoare este așa-numitul „tip cu plete în bucle”, despărțite de o cărare pe mijloc (Nica 1980, 42) (fig. 3/3a-3b, 4a-4b, 5a-5b, 6a-6b). Se poate spune cu certitudine, că este pentru prima dată, începând cu acest tip, când se constată o preocupare deosebită pentru redarea părului. Expresia feței continuă să fie redată schematic, nasul proeminent, iar în ceea ce privește redarea corpului se constată renunțarea la reprezentarea cât de cât realistă a părții inferioare, care devine foarte largă și plată sau ușor bombată, goală pe dinăuntru.

Această manieră de redare este completată de ornamente incizate și excizate cu motive decorative caracteristice acestei culturi întâlnite și pe ceramică: zig-zag-uri, meandre, romburi, spirale, acestea din urmă mai rar. Numeroase capete executate în maniera mai sus menționată, au fost descoperite în mai multe așezări aparținând culturii Vădastra, iar acestea au putut aparține fie unor statuete (fig. 4/1; fig. 5/1), fie unor grupuri statuare (fig. 4/3; fig. 5/1, 2). Numărul mare al acestor piese, dar și modul lor de realizare ne îndreptățește să considerăm acest tip cel mai bine documentat până în prezent, precum și tipul caracteristic, în special, în ultimele două faze ale culturii. Încercări asemănătoare de redare a părului pieptănat cu cărare, au fost sesizate și la unele piese aparținând

culturii Vinča, fazele C și D, descoperite în așezarea de la Turdaș (Roska 1941, 321-325), însă trebuie menționat faptul că asemenea reprezentări sunt cu siguranță creații specifice ale culturii Vădastra, fără a se omite ipoteza unor influențe venite din mediul altor culturi, avându-se în vedere că acest tip este documentat doar începând cu faza a II-a acestei culturi, iar în cultura Dudești nu se cunosc încă asemenea reprezentări.

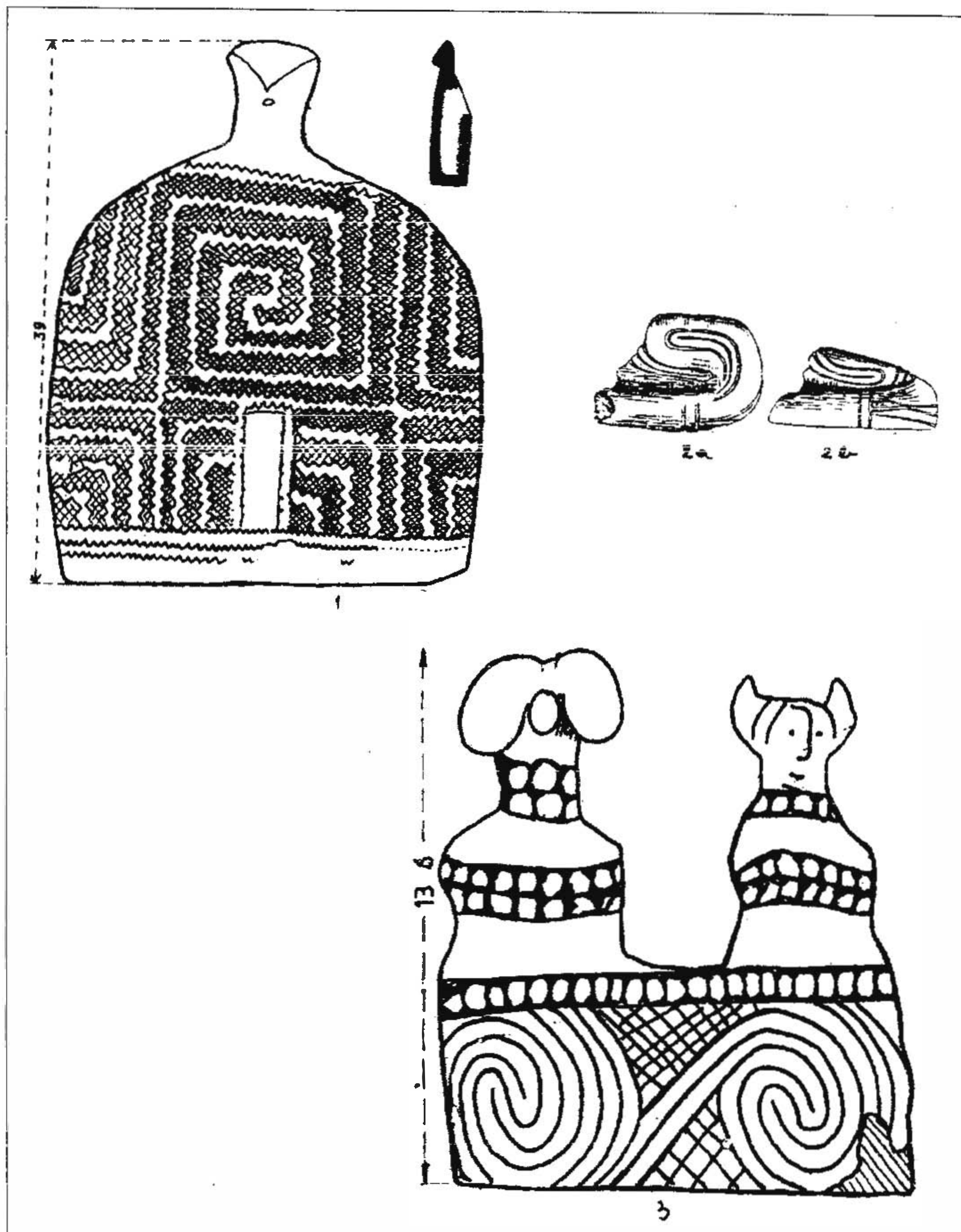

Fig. 4. 1. Statuetă de lut ars din faza Vădastra II (după E. Comșa, 1995); 2. Fragment de figurină din faza Vădastra IV (după M. Nica); 3. Grup statuar din faza Vădastra II (după E. Comșa, 1995).

Tot începând cu faza a II-a, se constată apariția unui tip de statuete de dimensiuni cuprinse între 0,20-0,50 cm, de formă cilindrică, ușor bombată, lucrate dintr-o pastă fină și foarte bine lustruite, tip care se va menține și în fazele următoare. Majoritatea acestor figurine sunt goale în interior, ca și cele aparținând tipului anterior prezentat, putând îndeplini rolul unor vase antropomorfe, în care erau păstrate - foarte probabil - semințele cu care urma să se însămânțeze noul ogor. Ceea ce impresionează la acest tip de statuete este maniera în care sunt ornamentate aceste exemplare, cu toate că se observă lipsa de preocupare pentru redarea cât mai fidelă a detaliilor anatomice, suplinite în bună măsură de motivele ornamentale deosebite realizate în tehnica inciziei și încrustate cu pastă albă (Nica 1980, 41).

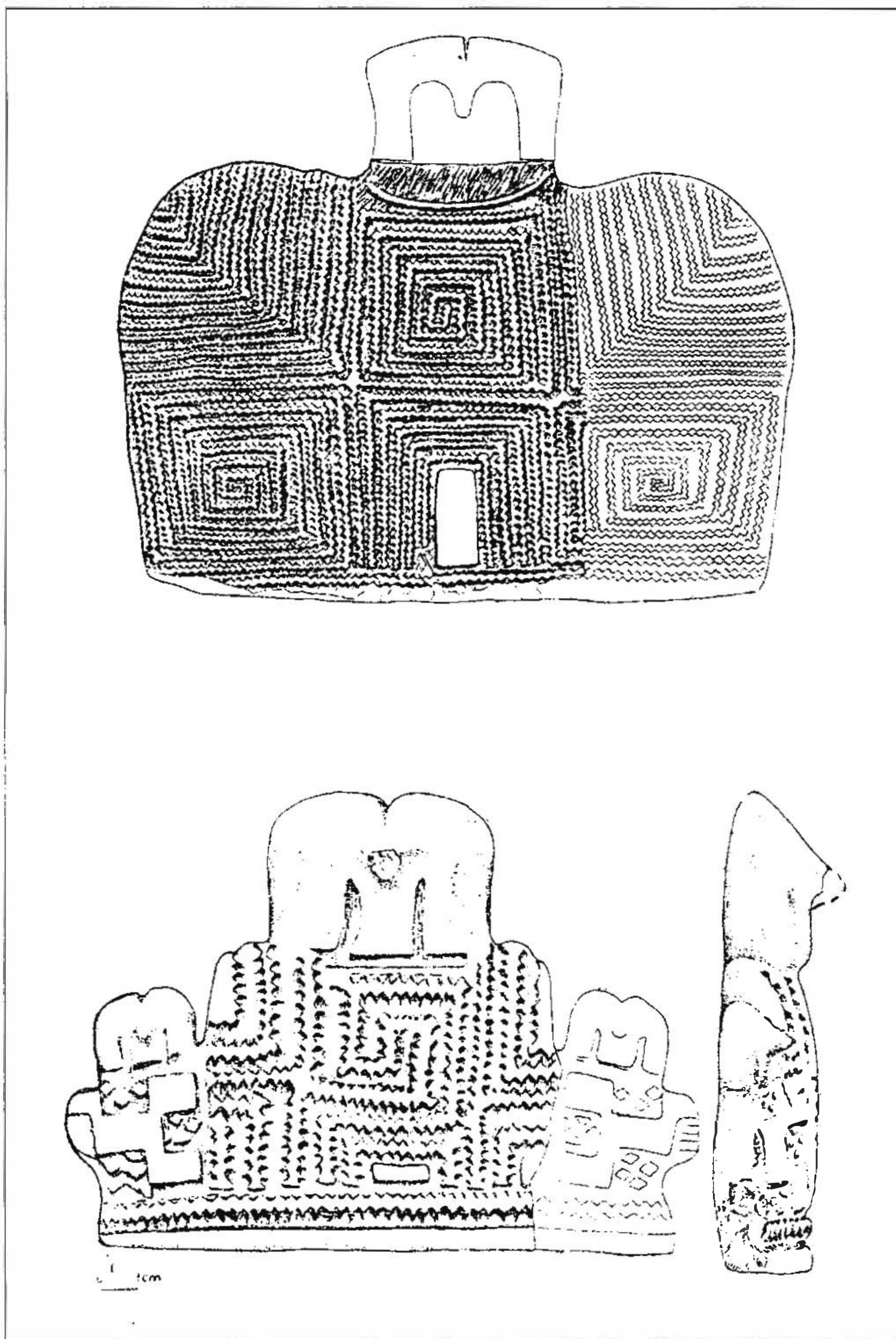

Fig. 5. 1. Statuetă antropomorfă (după M. Nica); 2. Grup statuar tricefal din faza Vădastra IV (după M. Nica)

„Tipul în poziție șezând”

Din datele de care dispunem până în prezent, acest tip de figurină apare în ultima fază a culturii Vădastra, însă nu este exclus ca cercetările viitoare să confirme existența lui și în fazele mai vechi ale acestei culturi. Picioarele acestor figurine sunt îndoite sub genunchi și ornamentate cu spirale incizate (fig. 4/2a-2b), corpul fiind de asemenea bogat ornamentat. Din păcate starea fragmentară a majorității pieselor de acest gen descoperite până în prezent, nu ne permite să facem mai multe observații. Trebuie menționat că acest tip de figurine este documentat și în așezarea eponimă a culturii Vinča (Nica 1980, 52), precum și în așezările culturii Dudești din Muntenia (Nica 1976, 96). În ce

privește așezările culturii Dudești din Oltenia, nu au fost descoperite până în prezent figurine care să aparțină acestui tip (Nica 1976, 96).

În concluzie dorim să facem unele precizări și observații de ansamblu cu privire la aceste tipuri de figurine prezentate în rândurile de mai sus. Așadar, putem spune că pe lângă existența unui tip, care își are începuturile în realizările anterioare ale culturii Dudești, și care se va menține apoi pe tot parcursul celor patru faze ale culturii Vădastra, pe măsura evoluției acestei culturi vor apărea tipuri noi, fie datorită realizărilor artistice deosebite, specifice purtătorilor acestei culturi, fie datorită influențelor venite din mediul altor culturi. Din păcate, așa cum subliniam și la începutul lucrării, lipsa unor studii mai ample, care să trateze această problemă, nu ne permite deocamdată să includem în această schemă tipologică și alte figurine, întrucât ele sunt fie documentate prin unul sau două exemplare, fie sunt fragmentare și nu pot fi deocamdată analizate. De aceea, am încercat să ne limităm la prezentarea tipurilor care sunt clar documentate de descoperirile făcute până prezent. Cu siguranță însă, că această schemă tipologică se va îmbogăți cu noi tipuri, în măsura în care cercetările viitoare vor aduce date noi asupra acestei categorii aparte a culturii materiale vădăstrene.

MARIAN NEAGOE

Universitatea „1 Decembrie 1918”

Alba Iulia

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

Berciu 1961	- D. Berciu, <i>Contribuții la problema neoliticului în România, în lumina noilor cercetări</i> , București, 1961.
Berciu 1966	- D. Berciu, <i>Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre</i> , București, 1966.
Comșa 1954	- E. Comșa, <i>Considerațiuni asupra evoluției culturii Boian</i> , în <i>SCIV</i> , V, 3-4, 1954, p. 361-398
Comșa 1955	- E. Comșa, <i>Stadiul cercetărilor despre viața oamenilor din faza Bolintineanu a culturii Boian</i> , în <i>SCIV</i> , VI, 1-2, 13-45.
Comșa 1995	- E. Comșa, <i>Figurine antropomorfe din epoca neolitică pe teritoriul României</i> , București, 1995.
Mazăre 1998	- P. Mazăre, <i>Câteva considerații asupra spiralei ca motiv decorativ în cultura Starčevo-Criș</i> , în <i>BCȘS</i> , 4, 1998, 9-19.
Nica 1968	- M. Nica, <i>Contribuții asupra originii și dezvoltării culturii Vădastra pe baza descoperirilor de la Fărcașele-Caracal</i> , Craiova, 1968.
Nica 1970	- M. Nica, <i>Asupra originii și dezvoltării culturii Vădastra de la Fărcașele (județul Olt)</i> , în <i>Historica</i> , I, 1970, 31-52.
Nica. 1971	- M. Nica, <i>Evoluția culturii Vădastra pe baza descoperirilor de la Hotărani-Fărcașele (județul Olt)</i> , în <i>Historica</i> , II, 1971, 5-33.
Nica 1976	- M. Nica, <i>La culture Dudești en Oltenie</i> , în <i>Dacia</i> , NS, XX, 1976, 71-103.
Nica 1980	- M. Nica, <i>Reprezentări antropomorfe descoperite în așezarea de la Hotărani-Fărcașele, județul Olt</i> , în <i>Oltenia</i> , II, 1980, 27-57.
Roska 1941	- M. Roska, <i>Die Sammlung Zsofia von Torma</i> , Cluj, 1941.
Vasilescu 1993	-V. Vasilescu, <i>Semnele cerului. Cultură și civilizație carpatică</i> , Chișinău, 1993.

ANTHROPOMORPHOUS CLAY FIGURINES OF THE VĂDASTRA CULTURE

SUMMARY

The study presents the main types of anthropomorphous clay figurines that have been found until now in the Vădastra culture. Although the data are so far very scarce, because the number of the studies on this problem is very small, I have tried to make a presentation of the type of these figurines as well as an analyse about the way they were manufactured, their possible destination and the analogies with other cultures of the Neolithic.

EXPLANATION OF FIGURES

Fig. 1. Anthropomorphous Clay Figurines belonging to the Vadastra Culture, phase I (1-2, 5, 6-11) and phase II (3-4) (after Nica 1980)

Fig. 2. Anthropomorphous Clay Figurines belonging to the Vadastra Culture, phase II (1-6) and phase IV (7) (after

Fig. 3. Anthropomorphous Clay Figurines belonging to the Vadastra Culture, phase II (1-2 after Comşa 1995; 5-6 after M. Nica) and phase IV (3-4) (after M. Nica)

Fig. 4. 1. Anthropomorphous Clay Figure belonging to the Vadastra Culture, phase II (after 1995); 2. Fragment of Anthropomorphous Clay Figure belonging to phase IV (after M. Nica); 3. Statuary group from phase Vadastra II (after E. Comsa, 1995).

Fig. 5. 1. Anthropomorphous Clay Figure (after M. Nica); 2. Statuary group with try head belonging to phase Vadastra IV (after M. Nica).